UBK02000 **Výběrový seminář z lingvistiky – JAZYKOVÁ KULTURA**

**Posuďte, nakolik jsou ještě aktuální, v čem odrážejí žádoucí tendence, případně v čem zastaraly tyto starší sloupky o češtině (viz zde dole). Můžete se jimi inspirovat při zpracování svého** seminárního úkolu **na téma Čeština není jen pravopis, v němž poukážete na rysy aktuální jazykové situace u nás (také podle distančního textu Jany Svobodové *Jazyková kultura*) a vybrané české jazykové jevy, jimiž by bylo užitečné se odborně zabývat (případně lze využít i některé jevy ze staršího jazyka).**

**Další jazykové koutky ke slovní zásobě i jiným jevům najdete v rámci samostatných odkazů „K české slovní zásobě" a „Jazykové koutky z časopisu Vesmír". Distanční text „Jazyková kultura" je chráněn heslem – to bude sděleno v úvodní výuce dne 25. 2. 2010.**

Forma zpracování seminárního úkolu: vytištěný příspěvek, řádkování 1,5, okraje nahoře, dole, vpravo i vlevo 2,5, písmo vel. 12, Times New Roman, alespoň 2 strany nepřevzatého textu.
Seminární práce (vytištěná a s přesným uvedením použité literatury; alespoň 2 tituly) bude odevzdána **nejpozději v semináři 22. dubna 2010**. Důraz se klade na konkrétnost, přesnost (včetně uvádění příkladů), stylistickou úroveň a na samostatnost studentova přístupu. Vyhodnocení a udělení zápočtů proběhne **v závěrečném semináři 6. 5. 2010**.

## STARŠÍ SLOUPKY O ČEŠTINĚ

### 1) Neodejdu, aniž bych...

(Schůzky s češtinou, březen 1995)

...řekla poslední slovo! Tak by mohlo znít poněkud rezolutní dokončení druhé věty z dnešního titulku. Anebo se mýlím, co myslíte? Často slýcháváme nebo čteme všelijaké věty s „aniž", kde přinejmenším sloveso vypadá trochu jinak. Mám jich sama ve své sbírce několik, tak třeba nezvyklá mlčenlivost poslanců byla popsána slovy: „Nikdo z opozičních poslanců se nad těmito závěry kupodivu nepozastavil, aniž nevznesl nějakou připomínku." Možná namítnete, že jazyk politiky je složitý i bez vět s „aniž" a že některá vyjádření z této oblasti lze podezírat z úmyslného zamlžování podstaty věci, ale ani tím se nic nezmění na faktu, že v citované větě s „aniž" je zapotřebí použít sloveso ne v záporném, ale v kladném tvaru (= nepozastavil se, aniž vznesl nějakou připomínku), třebaže věta vyjadřuje děj nebo okolnosti, které ve skutečnosti nenastaly.

Možná cítíte „zradu" v tom, že spojka ***aniž*** nepatří k běžnému repertoáru českých spojek a chová se dnes vlastně už jako ustupující, zastarávající. Na její uprazdňované místo se v mluvené řeči tlačí víceslovný spojovací výraz, který se rozkládá na pomezí dvou vět: „bez toho, aby" nebo „bez toho, že". Je sice osočován, že je vlastní slovenštině, a ne češtině, přesto však je možno slyšet například „Domluvili se spolu bez toho, aby požádali o pomoc tlumočníka", případně „Domluvili se spolu bez toho, že by využili tlumočníka", kdežto noblesně vypadající věta s „aniž" se v hovoru skoro nepoužívá: „Domluvili se spolu, aniž potřebovali tlumočníka."

Jako chybu však musíme rozhodně hodnotit kombinaci obou prostředků, tedy spojky aniž, která je v první větě nevhodně posílena předložkovým obratem „bez toho". Ve svých poznámkách mám takovýchto chybných vyjádření dost. Můžeme společně porovnat například nesprávné „Inspektoři OSN opustili zemi bez toho, aniž by jim bylo povoleno provést plánovanou kontrolu" a náležité Inspektoři OSN opustili zemi, aniž by jim bylo povoleno provést plánovanou kontrolu, eventuálně – setrváme-li ještě chvíli ve světě politiky – vadné „Oba vyjednavači skončili rozhovory bez toho, aniž by se jejich stanoviska sblížila" se správným Vyjednavači skončili své rozhovory, aniž by se jejich stanoviska sblížila.

Snažme se tedy používat uvedené spojovací prostředky, ***aniž bychom chybovali (= bez toho, abychom dělali zbytečné chyby).*** (bod)

**2) Kam s předložkou?**
(Schůzky s češtinou, březen 1995)

Pro předložky v češtině platí, že v textu nestojí osamocené, potřebují se s něčím „družit", bývají tedy skutečně předkládány před jiná slova, obvykle před podstatná jména, ať už izolovaná, anebo už rozvíjená nějakými přívlastky. V dnešním příspěvku budeme tedy mluvit O PŘEDLOŽKÁCH a zaměříme se konkrétně NA NĚKTERÉ PŘÍPADY užití předložek V TAKOVÝCH SDĚLENÍCH, kde se vyskytly chyby. Jak je vidět z jednoduchých a zcela zřetelných příkladů na použití běžných předložek „o", „na" a „v", které jsme v předchozí větě zvýraznili, stává taková jednoslovná předložka před slovem nebo slovním spojením, k němuž patří. Takový předložkový obrat si úplně vystačí s jedinou předložkou. V této souvislosti je vhodné dodat, že vedle původních předložek, jimiž bývají krátká slova, jako třeba uvedené „o" nebo „na", se nyní v češtině stále hojněji užívají předložky nepůvodní, tedy takové, které původně patřily k jinému slovnímu druhu. Tak například ustrnutím 7. pádu podstatného jména „vina" vznikla předložka „vinou" – srov. vinou deštivého počasí se řeky rozvodnily. Jiné nepůvodní předložky mohly mít dříve i víceslovnou podobu, dnes se však už píší také jako jedno slovo – tak např. „kvůli" vzniklo ze spojení „k vůli", jiné nepůvodní předložky jsou několikaslovné stále – třeba „vzhledem k" nebo „s ohledem na" (srov.: vzhledem k okolnostem případu a s ohledem na zúčastněné osoby je soudní přelíčení neveřejné).

Nyní konečně přejdeme k případům, kde se u jednoho slova najednou vyskytla hned dvojice původních předložek. Tak to bylo třeba v textu, jímž nás před časem Nova lákala, abychom sledovali pořad Občanské judo: „Jak se zachovat, když vám zvýšili poplatek za jesle NAD PRO vás únosnou míru?" Jindy zase zaznělo ve sportovním zpravodajství, že „tým Baníku prohrál S O záchranu bojujícími Drnovicemi". To zdvojení předložky je pochopitelně jen zdánlivé – každá z předložek patří totiž k jinému výrazu – *nad únosnou míru* vedle *pro nás*, *s Drnovicemi* vedle *o záchranu*. Toto uspořádání by mělo být zřetelné i z hotového bezchybného textu, proto je vhodné obě sdělení přestylizovat, a to klidně i s využitím další (vedlejší) věty, aby předložky nestály za sebou: „Jak se zachovat, když nám zvýšili poplatek nad míru, která je pro nás únosná?" U druhého celku se nabízí tato řešení: „Tým Baníku prohrál s Drnovicemi, bojujícími o záchranu", případně i „Tým Baníku prohrál s Drnovicemi, které bojují o záchranu". (bod)

**3) Předložky podruhé...**
(Schůzky s češtinou, květen 1995)

V krátké době podruhé se dnes zastavíme u „slovíček", pro která v češtině platí, že samotná v textu nejsou a nezmůžou nic. Jsou to předložky, které nutně vyžadují, aby byly skutečně „předkládány" před plnovýznamová slova či bohatší víceslovné výrazy, k nimž patří. Nedávno jsme na tomto místě vysvětlovali, že taková předložka použitá před slovem (obvykle před podstatným jménem) nebo slovním spojením (v němž je ono podstatné jméno základem) tvoří předložkový obrat. Takový obrat si ovšem úplně vystačí s jedinou předložkou. Jinak řečeno: více předložek, které se ocitnou jako miniskupinka před jediným slovem, svědčí o stylizační nešikovnosti autora textu. Obvykle nacházíme takto neobratně konstruovaná sdělení v mluvených textech, při jejichž vzniku není dostatek času předem si připravit, co řekneme. Bohužel se tu a tam přihodí i školeným publicistům, že se u předložek ukvapí a že je nevhodně „zdvojí" u téhož podstatného jména. Posledně jsme uváděli příklad takového vyjádření, které bylo zachyceno ve vysílání televize Nova (byla to věta „Jak se zachovat, když vám zvýšili poplatek za jesle NAD PRO vás únosnou míru?") – a osud tomu chtěl, že zakrátko jsem zaznamenala tentýž nedostatek i v konkurenční České televizi, když v jedné sportovní relaci bylo divákům sděleno, že „zvítězil muž S DO letoška neznámou tváří". Je pravda, že v psané podobě zdvojení předložek víc „trkne", obzvlášť je-li zvýrazněno velkými písmeny, jako jsme to udělali v této rubrice, ale autor znění zprávy, která je vysílána do éteru pro tolik uší a zraků, by měl být asi obezřetnější. Formulace, k níž bychom neměli výhrady, by mohla znít třeba takto: Zvítězil muž s tváří, která až do letoška nepatřila ke známým.

Ani další příklad jsem si nevymyslela. Zachytila jsem ho zanedlouho po zpracování minulé části o předložkách a vlastně mě utvrdil v názoru, že k předložkám by bylo dobré se v této rubrice ještě vrátit (což dneškem činím). Na omluvu jeho autora musím uvést, že to zřejmě není publicista z povolání, ale tiskový mluvčí policie nebo něco podobného. V policejní relaci v rozhlase totiž bylo oznamováno „pátrání PO V Praze odcizeném vozidle". Chápu, že ve snaze o co nejrychlejší cestu k posluchačům, aby ještě bylo možno zachytit stopu po ukradeném voze, může jít kvalita stylizace stranou. Kdyby bylo více klidu a času, jistě bychom slyšeli o „pátrání po vozidle odcizeném v Praze" a nemohli bychom mít z jazykového hlediska žádné připomínky.
„Tolik o na nesprávných místech umístěných předložkách" – chtělo by se mi uzavřít v žertu, protože předpokládám, že pozorný čtenář už dobře ví, že seriózní závěr by měl dělat tečku za informací o předložkách umístěných na nesprávných místech. (bod)

**4) Reklama s bossem**

(Schůzky s češtinou, leden 1997)

Snad nikdo už nežasne nad tím, že reklama se stala nedílnou součástí našich dní všedních i sváteční. Ze svého pohledu češtinářky hodnotím s povděkem, že je jazykově mnohem lepší než před pěti či šesti lety, kdy jsme byli na každém kroku „týráni" nečeskými otrockými překlady z němčiny nebo angličtiny. Ale i dnes se tvůrci značně vynalézavějších a jazykově zdařilejších sloganů mohou někdy splést. Nemyslím tím, že zařadí do textu nějaké vhodné přejaté slovo, které se do češtiny – třeba i v poslední době – dostalo z jiného jazyka. Myslím tím skutečné omyly a chyby, zejména mluvnické, které vyplývají z malé znalosti jazykového systému. Ano, žádný učený pochopitelně z nebe nespadl, ale tvůrci reklamních zakázek, jistě dobře placených, by měli mít po ruce i užitečné jazykové publikace a umět je používat. Rozhodně by neměli připustit, aby se třeba na obřím billboardu u silnice skvěl neexistující tvar slova.

Taková nemilá věc se přihodila u reklamy na obuv. Vedle fotografie ošuntěle vyhlížejícího mladíka je zde nápis BOTY PRO BOSÉ. Ten je v pořádku. Jenže v druhé polovině u fotografie noblesního a sebevědomého mladého muže se tvrdí, že to, co má obuté, jsou „BOTY PRO BOSSE". Jazyková hříčka by byla jistě roztomilá, avšak bohužel pokulhává. Přejaté podstatné jméno BOSS, které se v češtině ujalo vlivem americké angličtiny, kde znamená „šéf, předák, vůdce", se totiž skloňuje podle vzoru „pán", proto by patřilo napsat BOTY PRO BOSSA. Tím by se pochopitelně nenaplnil autorský záměr o vtip se dvěma stejně znějícími slovy a ztratila by se pointa... (bod)

**5) Odpovídající tvar přídavného jména**

(Schůzky s češtinou, březen 1997)

Herec, hudebník a moderátor Marek Eben získal věhlas zejména svým skvělým průvodním slovem v galavečerech spojených s vyhlášením výsledků televizní ankety TÝTÝ. Opět jsme se o tom mohli přesvědčit na televizních obrazovkách v polovině letošního února. Zřejmě díky svým nevšedním vyjadřovacím schopnostem, pohotovosti, mimořádné jazykové úrovni a vtipným textům se tento sympatický muž ocitl a ocitá v osvědčené roli moderátora také při jiných příležitostech. Jednou z nich byl velký filmový ples v Karlových Varech, který se nesl v duchu kovbojek a Indiánů. I když běžně moderátoři nebývají v kostýmech jako herci, tady k tomu přímo vybízelo prostředí i zaměření plesu. Jedna z nadšených účastnic, jinak redaktorka Českého rozhlasu, pak pochvalně referovala o plese a Ebenově moderátorském výkonu v rámci vysílání Radiožurnálu. Prohlásila doslova: „Ples zahájil Marek Eben v kostýmu odpovídajícímu pravému Divokému západu." Ples si jistě uznání zasloužil, Marek Eben byl určitě opět výtečný – jenže ona redaktorka (možná v okouzlení tím vším) už tak bezvadně nedopadla. Citovaná věta v sobě totiž skrývá nedostatek zaviněný použitím nesprávného tvaru přídavného jména – místo „odpovídajícímu", což je tvar 3. pádu, sem patří ODPOVÍDAJÍCÍM, tedy tvar 6. pádu. Proč? Představme si pro jednoduchost, že hosty plesu by Eben přivítal V PĚKNÉM KOSTÝMU. To by bylo v pořádku. Použijeme-li přídavné jméno „odpovídající", pak je uvítá V ODPOVÍDAJÍCÍM KOSTÝMU. Po rozvití tohoto přídavného jména („odpovídající Divokému západu") musí ovšem ve větě původní tvar 6. pádu zůstat nadále zachován, proto Marek Eben vítá hosty V KOSTÝMU ODPOVÍDAJÍCÍM DIVOKÉMU ZÁPADU. (bod)

**6) O harmonii v jazykovém vyjadřování**
(Schůzky s češtinou, duben 1997)

V reportáži z Japonska, kterou před nedávnem vysílala Česká televize, jsem zaslechla větu, ve které se připomínal „po staletí pěstovaný a typicky japonský zájem a smysl pro harmonii“. I když divák tomuto poněkud komplikovanému vyjádření bude asi rozumět, jistě by neuškodilo text upravit. Tím by se stal přehlednějším – a asi by jeho autor při takové úpravě odstranil také mluvnický nedostatek, jehož se původně dopustil. Chyba spočívá v zanedbání faktu, že slova „zájem“ a „smysl“ vyžadují odlišnou podobu pádu, který je doplňuje. Známe totiž ZÁJEM O NĚCO, který se do této věty hodí, a vedle toho SMYSL PRO NĚCO. Rozhodně nemůžeme mít v češtině „zájem pro něco“, jak o tom vlastně mluví výchozí text, když dává ke spojení ZÁJEM A SMYSL jediné společné doplnění „pro harmonii“. Pokud by autor citovaného výňatku nebyl omezen časem a nemusel své sdělení záměrně zestručňovat, má možnost přestylizovat ho a myšlenku poněkud rozvést. Výsledek by mohl vypadat například takto: „Pro Japonsko je typický smysl pro harmonii. Ten vyplývá z tradičního a po staletí pěstovaného zájmu Japonců o všechno, co spolu ladí a co působí harmonicky.“ V opačném případě, kdyby měl publicista jen málo prostoru a nesměl překročit původní rozsah sdělení, vypomůže si v opraveném textu jen zájmenem s patřičnou předložkou. Pak by v něm připomínal „po staletí pěstovaný a typicky japonský zájem o harmonii a smysl pro ni“. (bod)